

Kde a jak se učilo – struktura, správa školství

Československá republika převzala strukturu i legislativu školství, kterou vytvořila zaniklá rakousko-uherská monarchie, a v letech 1918–1938 nedošlo k výraznějším legislativním změnám v jeho fungování. Úkolem tzv. malého školského zákona vydaného 13. července 1922 bylo zejména sjednocení délky školní docházky (na Slovensku a Podkarpatské Rusi byla před vydáním zákona předepsána pouze šestiletá povinná školní docházka), financování škol a učitelských platů a počtů dětí ve třídách. Povinná školní docházka byla v českých zemích osmiletá, jak stanovil tzv. Hasnerův zákon z roku 1869, a dítě ji mělo nastoupit v šesti letech.¹ Pokud šesti

Ateliérové foto šolačky v Terezíně z 1. září 1923. NPMK.

let dosáhlo mezi zářím a prosincem daného roku, mohlo začít školu navštěvovat i v necelých šesti letech. Školní docházku žáci a žákyně zahajovali v obecné škole, která měla pět ročníků. Po jejím absolvování mohli přejít na měšťanskou školu, která byla tříletá s nepovinným čtvrtým ročníkem (nemusel být zaveden při každé měšťanské škole). V řídkěji osídlených venkovských oblastech nemusela být měšťanská škola zřízena, proto mohly existovat i osmileté obecné školy, kde děti mohly splnit zákonem stanovenou povinnou školní docházku. Na obecných a měšťanských školách se neplatilo školné, žáci si však museli sami hradit nákup učebnic, sešitů a psacích potřeb. Při většině škol ovšem existovaly podpůrné spolky pro chudé žáky, financující nákup učebnic, které se žákům půjčovaly. Na obecné a měšťanské školy navazovaly tzv. školy pokračovací či školy odborné, hospodářské apod. (s návštěvou zpravidla do 16. roku věku mládeže).

Po pětiletém nižším stupni obecné školy mohli žáci s výborným prospěchem také přejít na střední školu – osmileté gymnázium nebo sedmiletou reálku.² V případě, že nedosahovali výborného prospěchu, museli se podrobit přijímací zkoušce. Snahou první republiky bylo zvyšovat počet žáků navštěvujících gymnázia či reálky; současně bylo snahou státu a zejména odborné pedagogické veřejnosti, aby při přestupu na nižší střední školu šlo o žáky se studijními předpoklady, nikoli jen o žáky ze

Štít označující budovu obecné školy, 20.–30. léta 20. století. NPMK.

sociálně silnějšího prostředí. I přes tuto snahu však zůstával počet žáků studujících střední školy (zejména gymnázia) velmi nízký, a jednalo se tak o jistou studijní elitu, která následně měla otevřené dveře k univerzitnímu či vysokoškolskému vzdělání. Československu se ovšem dařilo zvyšovat počet žáků navštěvujících měšťanské školy a snižovat počet žactva na obecných školách v šestém až osmém ročníku. Školskému systému na Slovensku a Podkarpatské Rusi se věnujeme v samostatných kapitolách.

Učitelské ústavy připravovaly učitele a učitelky obecných a měšťanských škol. Byly určeny absolventům měšťanských škol nebo nižšího stupně gymnázií a reálék. Studium trvalo čtyři roky a bylo ukončeno tzv. zkouškou učitelské dospělosti, která však nebyla ekvivalentem maturity ze středních škol, a neopravňovala proto ke studiu na vysokých školách.

Na území nové republiky existovaly v době jejího vzniku tři systémy politické správy – v Čechách a na Moravě systém používaný v Předlitavsku, na Podkarpatské Rusi systém Zalitavska a na Slovensku byl aktivován nově navržený župní systém, který měl být zaveden i ve zbývajících částech republiky. V Čechách a na Moravě se však proti němu zvedl značný odpor, a tak k jeho zavedení nikdy nedošlo. Namísto

Abiturienti Učitelského ústavu v Brně, školní rok 1921/22. NPMK.

něj byl vyhlášen zákon č. 125/1927 Sb., o organizaci politické správy, platný od 1. prosince 1928. Republika byla rozdělena do čtyř zemí – České, Moravskoslezské, Slovenské a Podkarpatoruské, které se dále dělily na okresy.

Nejvyšším školským správním úřadem bylo Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠANO). Do působnosti úřadu patřily všechny školy kromě škol zemědělských, vojenských a škol pro vězně, vedle toho ještě záležitosti osvěty, památkové péče, věd, umění a církví. Ministerstvo bylo rozděleno na osm odborů zaměřených na tyto oblasti: 1) národní školství, 2) střední školství, 3) odborné školství, 4) vysoké školy, 5) národní osvěta, 6) církevní záležitosti, 7) legislativní a nadační záležitosti, péče o studentstvo, 8) kulturní styky s cizinou. Kromě pražského sídla mělo ministerstvo pobočku v Bratislavě, tzv. referát Ministerstva školství a národní osvěty, do jehož působnosti spadaly některé školské záležitosti na Slovensku. Stejná pobočka sídlila i v Užhorodu. Od 1. ledna 1921 ministerstvo přímo řídilo správu menšinových škol.

Dohledem nad školstvím v českých zemích byla pověřena Zemská školní rada (ZŠR) se sídly v Praze, v Brně a Opavě. Členy zemské školní rady byli zemský prezident, zástupci zemského výboru, referenti pro správní a hospodářské věci školní, zemští školní inspektoři, zástupci hlavních měst, zástupci církví a zástupci učitelstva. V českých zemích se vždy dbalo na rovnoměrné zastoupení Čechů a Němců, respektive ZŠR v Praze i v Brně měla českou a německou sekci. Do kompetence zemské školní rady patřily záležitosti obecných, měšťanských a středních škol a učitelských ústavů. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi zemské školní rady nevznikly, v obou

Okresní školní inspektor Ferdinand Černý při projevu během slavnostního otevření Masarykovy měšťanské školy v Ruzyni dne 1. září 1935. NPMK.

zemích školské inspektoráty působily jako samostatné úřady a zemskou školní radu zastupoval buď zemský úřad, nebo referáty Ministerstva školství a národní osvěty v Bratislavě a v Užhorodu.

Všechny čtyři země byly rozděleny na školní okresy, do nichž obvykle spadaly všechny školy v politickém okrese. Pokud se jednalo o národnostně smíšené území na území České a Moravskoslezské země, okres se dělil na český a německý. Pokud však bylo škol jedné menšiny málo, spadaly pod nejbližší školní okres příslušné menšiny. Okresní školní výbor se skládal z okresního hejtmana (u městského okresu starosta města), okresních školních inspektorů, zástupců učitelstva a zástupců občanů. Okresnímu (městskému) školnímu výboru byly podřízeny mateřské, obecné a měšťanské školy v okrese.

Nejnižší správní jednotkou v českých zemích byla místní školní rada zřízená v každé školní obci. Skládala se ze zástupců školy a zástupců obce. Místní školní rada měla na starosti hmotné záležitosti školní obce (např. stav školních budov, jejich vytápění a vybavení), soupis dětí školou povinných. Dále měla dohlížet na chování dětí mimo školu a podporovat učitele v jeho poslání. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi byla obdobou místní školské rady tzv. školská stolice a každá škola měla tzv. kuraorium, které dohlíželo na její provozní a finanční záležitosti.

Budova Německé obecné školy ve Varnsdorfu, 30. léta 20. století. NPMK.

